

ЗНАЧЕННЯ ЛЕКСЕМИ „КОНЦЕПТ“ У НІМЕЦЬКІЙ МОВІ**Анотація**

У статті виявляються різні значення лексеми *Konzept*, з'ясовується зв'язок загальноживаних та термінологічного значень даної лексеми. Загальноживані значення містять футуральну перспективу: задум, план, ідея, проект, схема, програма майбутніх дій. У термінологічному значенні лексема *Konzept* є ідентифікатором основного поняття когнітивної лінгвістики – концепту та позначає стале ментальне утворення, яке збережено у свідомості/пам'яті людини, яким можна оперувати, яке можна активізувати залежно від комунікативної ситуації. На основі теорії схеми можна стверджувати, що загальноживані значення лексеми *Konzept* слугують відправним пунктом формування її термінологічного значення.

Ключові слова: лексема, загальноживане значення, термінологічне значення, концепт, фрейм, пропозиція, сітьова модель, сценарій, скрипт, схема, модель, теорія схеми, футуральна перспектива, стале ментальне утворення, ідентифікація, актуалізація.

Аннотация

В статье рассматриваются общеупотребительные значения лексемы *Konzept*, связь общеупотребительных и терминологического значений данной лексемы. Общеупотребительные значения характеризуются футуральной перспективой: идея, задумка, план, проект, схема, программа будущих действий. В терминологическом значении лексема *Konzept* является идентификатором одного из основных понятий когнитивной лингвистики – концепта и обозначает устойчивое ментальное образование, которое сохраняется в сознании/памяти человека, которым можно

оперировать, которое можно активизировать в зависимости от коммуникативной ситуации. На основе теории схемы можно утверждать, что общеупотребительные значения лексемы *Konzept* служат отправным пунктом формирования терминологического значения.

Ключевые слова: лексема, общеупотребительное значения, терминологическое значение, концепт, фрейм, пропозиция, сетевая модель, сценарий, скрипт, схема, модель, теория схемы, футуральная перспектива, устойчивое ментальное образование, идентификация, актуализация.

Annotation

This article deals with the different meanings of the lexeme “Konzept”. It realizes the relation of words of common use with these of terminological meaning of the same lexeme. The meanings of common use contain future outlook (prospects): intension, plan, idea, project, scheme, programme of future actions. The lexeme “Konzept” in its terminological meaning identifies the main notion of cognitive linguistics of a concept, and denotes constant mental formation, fixed in human mind, which can be operated with and intensified according to the communicative situation. Thus, one can affirm that meanings of common use of the lexeme “Konzept” serve as a starting point in the formation of its terminological meaning.

Key words: lexeme, a meaning of common use, terminological meaning, concept, frame, offer, net model, scenario, scheme, model, a theory of a scheme, future outlook (prospects), constant mental formation, identification, actualization.

На сучасному етапі наукових пошуків інтенсивно досліджуються різноманітні концепти. Складається враження, що „усім світом“ укладаємо „словник“ концептів. Переважно у центрі уваги лінгвістів окремі концепти, вилучені із концептосфер, концептосистем, концептополів. Скільки робіт, присвячених дослідженню концептів, стільки ж визначень того, що

розуміється під концептом [пор.: 2; 5; 8; 9 та ін.]. Переважна більшість дослідників виділяють що найменше три шари змістового наповнення концепту: поняттєвий, перцептивно- / асоціативно образний та оцінний [2; 9 та ін.].

Стимулом для написання даної статті слугувала публікація у журналі „Der Spiegel“ під заголовком „Krieg der Konzepte“ [18, 72-75]. Цей заголовок зумовив постановку питань: Яке значення має лексема *Konzept* у німецькій мові? Що слід розуміти у даному випадку під „Krieg der Konzepte“? Отже, метою даної статті є виявити значення лексеми *Konzept* у німецькій мові та на цій основі встановити зв'язок / чи відсутність зв'язку лексеми *Konzept* з науково термінологічним поняттям KONZEPT. Об'єктом дослідження є вилучені із різнофункціональних текстів словосполучення з лексемою *Konzept*, предметом – з'ясування значення даної лексеми. Матеріалом аналізу слугували лексикографічні джерела, лінгвістичні лексикони, тексти публіцистики, наукової та художньої літератури, Інтернет ресурси.

Звернемося насамперед до лексикографічних джерел. У словникові „Wahrig“ зазначається:

Konzept:

1. erste Niederschrift, erste Fassung, Plan, Entwurf (перший (попередній) запис, виклад; перше (-ий) формулювання, варіант; план; начерк, ескіз, проект) Der Aufsatz ist im Entwurf fertig (твір у чорновому варіанті готовий);

2. Vorhaben, Plan (намір, плани, план) das passt mir nicht in mein Konzept (це не входить у мої плани);

3. aus dem Konzept (fig.; umg.) in Verwirrung; jemanden aus dem Konzept bringen – вивести когось з рівноваги; aus dem Konzept kommen – зніяковіти, збентежитись [7; 21] (тут і далі переклад наш – З. С.).

Словник „Sprachbrockhaus“ наводить однокореневі слова даної лексеми: die Konzeption:

1) Abfassung, schöpferischer Einfall (1. складання, впорядкування, створення; редагування; творча ідея, затівка, задум (виділено нами));

2) Auffassung, das Begreifen (розуміння, сприйняття, точка зору, погляд, думка);

3) <...> ; konzeptionell (концептуальний); Konzeptpapier (папір для письма [для нотаток]) [7; 19].

„Agricola“ зазначає такі словосполучення лексеми *Konzept*:

1) etw. im ~ ausarbeiten, schreiben; etw. ins ~ (ins unreine) schreiben [einen Vortrag aus dem Konzept ablesen];

2) (übertr.) jmdm das [ganze] Konzept (umg.; seine Pläne) verderben (зруйнувати чийсь плани); jmdn aus dem Konzept (umg.; aus der Fassung) bringen; [leicht] aus dem Konzept geraten, kommen (umg.; sich [leicht] verwirren lassen) ([легко] заплутатись, спантеличитись) [11].

У словникові синонімів наводяться такі синоніми лексеми *Konzept*:

1. Entwurf (1) – 2. Entwurf (2) – 3. <...>.

Лексема *Entwurf* у значенні (1) є також синонімом лексеми *Konzeption*. Лексема *Entwurf*, у свою чергу має такі синоніми:

1. <in großen Zügen dargestelltes Vorhaben> Skizze, Projekt[ierung], Konzept[ion], Plan, Konstruktion< Exposé (fachspr.); Layout (Buchwesen);

2. <vorläufige Fassung> Skizze, Konzept;

3. einen Entwurf machen: entwerfen [20, 206]. (Layout – план, макет; оригінал-макет, макет верстки [7, 405]).

Отже, на основі зазначених словникових тлумачень лексема *Konzept* має такі основні значення:

1. проект, план, ескіз;

2. чорновий варіант, попередній накид;

3. задум, ідея (на основі синонімії з лексемою *Konzeption*);

4. плани (які можна зруйнувати, у які можна не вписуватися, які можна порушити тощо) та 5. у переносному значенні „збити з пантелику“, перервати хід думок тощо, рос.: потерять нить мысли [6, 736]. Крім

зазначеного, значення лексеми *Konzept*, згідно даних Wikipedia, трактується за посередництвом лексем *Absicht*, *Entwurf*, *Skript*, *Umfassung*, *Vorhaben*, *vorläufige Aufzeichnung*. У свою чергу кожна з наведених лексем створює своє семантичне мікрополе. Наприклад, у мікрополе Absicht (намір) об'єднуються:

– іменники: *Ziel*, *Unternehmung*, *Vorhaben*, *Zielsetzung*, *Interesse*, *Tendenz*, *Intention*, *Unternehmen*, *Zweck*, *Einflussbereich*, *Neigung*;

– дієслова: *beabsichtigen*, *wollen*, *lechten (nach D)*, *begehren*, *drängen (auf A)*, *wünschen*, *gerne haben/machen*.

Основну архісему, яка об'єднує всі мікрополя, можна назвати „цілеспрямований намір“ (або „програма майбутніх дій“).

На користь такого трактування значення лексеми *Konzept* можуть слугувати словосполучення даної лексеми, виписані нами з текстів публіцистики: *ein neues Konzept*, *ein eigenes Konzept entwickeln*, *kein durchdachtes Konzept*, *bessere Konzepte für*, *das beste Konzept*, *konkrete Konzepte vorlegen*, *das bestehende Entsorgungskonzept kippen* (тут: обрізати, зрізати) *u. a.*

Що стосується переносного значення лексеми *Konzept*, то у фразеологічному словникові Гавриця В. І. зазначається: Вираз *j-n aus dem Konzept bringen* уживався в переносному значенні ще в XVII столітті. Походження його таке: якщо хтось виступав з промовою, використовуючи конспект або вивчивши його напам'ять, а присутні переривали його реплікою чи запитанням, то це заважало промовцеві і він втрачав хід думок. Звідси й переносне значення виразу: *збити з пантелику*; *викликати збентеження*; *вивести з рівноваги к-н*. Аналогічно відбувався процес переосмислення виразів *aus dem Konzept kommen*, *j-m das Konzept verderben* та ін.

Der Kriminalist lächelte. Er hatte eine Art und Weise zuzuhören, als wäre er in einem Konzept ... Andrea ließ sich nicht aus dem Konzept bringen. „Ich

kann mir denken, dass ich nicht die erste bin, die damit zu ihnen kommt ...“
(G. Gote, ... Unter doppeltem Namen) [3, 151].

У лінгвістичних лексиконах знаходимо пояснення терміну KONZEPT (lat. concipere = sich etwas vorstellen – щось собі уявити): „Загальне змістово-референційне уявлення, яке у свідомості/пам’яті людини пов’язано зі словом, мовним виразом; ментальна інформаційна одиниця збереження знань. Також поняття (*auch Begriff*)“ [21, 164].

Metzler Lexikon наводить таке визначення терміну KONZEPT: „У когнітивній лінгвістиці, особливо семантиці, ментальна інформаційна одиниця у довготривалій пам’яті, у якій чи через яку, (*über*) люди зберігають свої знання про світ, організують їх та категоризують; елементарний елемент когніції. Реальний світ переведено у ментальному представленні у концепти, при цьому відбувається абстрагування від конкретних властивостей об’єктів; ці концепти відображають світ від „приблизно“ до „дуже добре“. Так концепт HUND спрощено виглядає так: ТВАРИНА, МАЄ ХВИСТ, ГАВКАЄ, МОЖЕ ВКУСИТИ тощо“ [15, 352].

Отже, наведені визначення наукового поняття KONZEPT „закріплюють“ за концептом статус ментальної одиниці, яка відображає суттєві ознаки об’єктів та зберігає їх у свідомості людини. У цих визначеннях відсутня вказівка на взаємозв’язок концептів, адже вони не зберігаються незалежно один від одного, а утворюють концептосистеми чи концептополя з різним видом залежностей у межах системи чи поля [9]. Це виводить нас на поняття структури концептосистеми, концептополя чи самого концепту, оскільки змістове наповнення концепту містить взаємозв’язок різних концептуальних ознак, які можуть набувати статус мікроконцептів у структурі макроконцепту. Хоча у словниках відсутня вказівка на термінологічне значення лексеми *Konzept*, порівнявши наведені визначення, робимо висновок, що лексема *Konzept* у німецькій мові має загальноживані значення та термінологічне. Суттєва відмінність, яка кидається в очі полягає у тому, що у загальноживаному значенні лексеми

Konzept вміщена футуральна перспектива (здум, план, проект, щось зробити чи заподіяти, здійснювати щось у задуманий спосіб, діяти за визначеним сценарієм тощо). Термінологічне значення (на основі наведених визначень) постає як стале ментальне утворення, яке збережено у свідомості/пам'яті людини, яким можна оперувати, яке можна активізувати (викликати з пам'яті) залежно від комунікативної ситуації.

Розрізняючи загальноповсякденні та наукові поняття (*Alltagsbegriffe und wissenschaftliche Begriffe*) дослідники зазначають таке: загальноповсякденні поняття активізуються людиною спонтанно у повсякденному використанні мови, другі (наукові) впорядковують феномени інакше. Перші і другі часто пов'язані між собою спільним мовним знаком (*im selben Zeichenausdruck*). Але перші можуть активізувати різноманітні ознаки і залежно від контексту варіюватись, на відміну від других [14, 345].

Щоб встановити зв'язок (чи відсутність такого) між загальноповсякденним та термінологічним значеннями лексеми *Konzept*, звернемося до наукових розвідок, у яких визначається основне поняття когнітивної лінгвістики KONZEPT, зазначається структура та способи моделювання останнього [1; 2; 4; 8; 9; 14; 16].

Слід зауважити, що у класифікаціях концептів за різними критеріями спостерігається певною мірою непослідовність, внаслідок якої в одному ряді називаються і концепти і способи їхнього моделювання. Ми вважаємо, що такі поняття як *фрейм, схема, сценарій, скрипт, пропозиція* – це способи моделювання концептів. А такі поняття як *конкретно-чуттєвий образ, уявлення, поняття* – це не різні типи концептів, а „ступені“ формулювання концепту у напрямку від конкретного образу до абстрактного поняття.

Під концептом слідом за Масловою розуміємо „ментальне національно-специфічне утворення, планом змісту якого є сукупність усіх знань про даний об'єкт, а планом вираження – сукупність мовних засобів (лексичних, фразеологічних, паремійних та інш.)“ [5, 27].

Концепт постає як „квант знань“. Найбільш поширеними структурами представлення знань є фрейми, пропозиції, сітьові моделі, сценарії, схеми. Фрейм – концептуальна модель здобутого у минулому досвіду, знання про певну стереотипну ситуацію та текст, який описує цю ситуацію. Пропозиція може розглядатись як конститутивний елемент фрейму. Фрейм, у якому наділені значущістю не тільки його елементи (слоти) а й відношення між ними, є по-суті сітьова модель. Сценарій і скрипт (= типовий сценарій) мають у своїй основі фреймову модель, яка із статичної структури трансформується у структуру динамічну: її елементи розташовуються у визначеній послідовності, що зумовлюється логікою просторово-часових та причинно-наслідкових відношень [4, 15].

Серед способів представлення структури концептів звертаємо увагу на поширені у німецькомовних дослідженнях поняття „схема“, „план“. Моніка Шварц зазначає, що репрезентовані у довготривалій пам'яті концепти являють собою основні одиниці когнітивних структур та зберігаються у комплексних ментальних схемах [16, 99]. Це означає, що „концепти зберігаються у пам'яті не ізольовано, а у взаємозв'язку з іншими концептами, та когерентно відображають аспекти різних сфер діяльності“ [16, 87]. На цьому положенні, зазначає далі М. Шварц, базується теорія схеми (*Schema-Theorie*) [16, 87]. Поняття „схема“ (німецьке слово *Schema* перекладається як *схема*, шаблон, трафарет [7, 525]) було введене Бартлетом у 1932 році у його психологічній теорії пам'яті та означало структуровані сфери знань у довготривалій пам'яті. Пізніше це поняття було підхоплено дослідниками штучного інтелекту та психологами-когнітивістами. Складні репрезентаційні одиниці отримали назви „фрейми або рамки“ (*Frames bzw. Rahmen* – Minsky 1977), „рецепти“ (*Rezepte* – Wettler 1980), „орієнтаційні зони“ (*Orientierungsbereiche* – Klix 1980), „скрипти або сценарії“ (*Skripts oder Szenarios* – Garrod/Sanford 1980). В загальних рисах теорію схеми (*Schema-Theorie*) М. Шварц пояснює так: люди зберігають у довготривалій пам'яті ментальні репрезентації різних

сфер діяльності. Схеми є комплексними структурами знань, які репрезентують досвід людини, здобутий нею протягом життя. Схеми є передумовою (*Voraussetzung*) та у той же час результатом всіх процесів обробки інформації; як комплексні організаційні одиниці вони є основою для всіх концептуальних процесів та зображуються у формі мереж (*Netzwerken*), де концептуальні одиниці як змінні чи слоти виявляють загальні стереотипні характеристики (*Defaults*). Змінні у процесі розуміння (*Verstehensprozesses*) заповнюються конкретними значеннями (*Werten, Fillers*). Наприклад, *GEBEN-Schema* містить три концептуальні змінні (*Konzeptvariablen*): X (той, хто дає), Y (той, кому дають) та Z (те, що дають). Залежно від ситуації змінні конкретизуються: *Martin gibt Birgit das Buch* [15; 87-88]. Під час обробки інформації активізується схема, за допомогою якої інтерпретується стан справ (*Sachverhalt*). Так обличчя розпізнається навіть тоді, коли помітне лише око або обличчя наполовину прикрите. Комплексні схеми репрезентують стандартні ситуації чи дії та мають ієрархічну будову. Схеми дій (*Handlungsschemata*), наприклад, містять сцени, які у свою чергу складаються з низки подій. Останні розкладаються на концептуальні примітиви. Події передбачають ролі та реквізити. Інформація кодується адекватно (консістентно – *konsistent*) обраній схемі. Наприклад, висловлювання *Ich suchte wie wild nach der Fahrkarte, als der Schaffner ins Abteil trat* активізує схему „поїздка потягом“ (*BAHNFAHRT-Schema*). На основі таких схем знань інферуються усі види відсутньої інформації, внаслідок чого неповні послідовності тексту (*Textsequenzen*) розуміються без будь-яких труднощів [16; 89-90].

Для того, щоб схеми „відклалися“ у довготривалій пам'яті, вони мають, мабуть, пройти шлях апробації. Але перед тим їх потрібно укласти. Це виводить нас на загальноновживані значення лексеми *Konzept*. Спочатку виникає ідея, задум, наприклад, проведення певної реформи у сфері охорони здоров'я. Пропонуються різні індивідуальні моделі (схеми, плани, програми) її проведення. Оскільки ці індивідуальні бачення різняться,

можна говорити про зіткнення ідей, тобто „*Krieg der Konzepte*“. Отже, заголовок однойменної статті у журналі „Der Spiegel“ ми б переклали, застосовуючи концептуальну метафору так: *війна ідей або моделей (майбутньої реформи)*. Дійсно, у публікації йдеться про різні моделі реформи у галузі охорони здоров'я (*Die Parteien streiten über eine grundlegende Reform des Gesundheitswesens. Doch die Lösung ist noch nicht gefunden.*). Лексема *Konzept* синонімічно вживається з лексемою *Modell*: *Merkels Prämienkonzept, Merkels Modell; das Modell des Vorsitzenden der NRW-CDU; Modell Kopfpauschale zur Rettung des Gesundheitssystems ...* [18, 72-73]. Наприклад:

<“> *Kein Wunder: Von den Konzepten der Experten erhoffen sich die Parteistrategen nicht weniger als das zündende Wahlkampfthema für das Jahr 2006. Die SPD will Lauterbachs Konzept einer so genannten Bürgerversicherung in die Schlacht ziehen, CDU-Chefin Angela Merkel setzt auf eine einheitliche Gesundheitsprämie nach den Vorschlägen des hannoverschen Finanzwissenschaftlers Stefan Homburg. Eine Minderheit in beiden Parteien liebäugelt mit einer Art Kompromissmodell des Wirtschaftsweisen Rürup. <“> *So erbittert die Parteien um ihre Modelle kämpften, so diffus waren bislang die Details* [18, 72-73].*

У „недалекому“ сусідстві з лексемами *Konzept, Modell* з'являється лексема *Plan*: <“> *Und tatsächlich scheint das Konzept, das Lauterbach entwickelt hat, auf den ersten Blick geeignet, das sozialdemokratische Herz zu wärmen: <“> *Insgesamt 20 Milliarden Euro zusätzlich will der Wissenschaftler den Reichen im Land abknüpfen – ein ehrgeiziger Plan. <“> [18, 73].**

Звернення до інших текстів засвідчує синонімію лексем *Konzept, Programm, Projekt, Konzeption*. На основі такої синонімії вимальовуються лексико-тематичні лінії, елементом яких є лексема *Konzept*. Наведемо найбільш показові:

a) ***Konzeption – Konzept – Programm:***

Die Konzeption für das Zentrum werde am 18. Oktober ausgeschrieben, gefördert werden soll das „beste Konzept, das die Verankerung des Gründerinnenzentrums in Wirtschaft, Politik und Netzwerken erwarten lässt“. Damit unterstützt das Ministerium die Umsetzung des von der Bundesregierung initiierten Programms „Innovation und Arbeitsplätze in der Informationsgesellschaft des 21. Jahrhunderts“. Ziel ist es, den Anteil von Frauen an Unternehmensgründungen bis 2005 auf mindestens 40 Prozent zu erhöhen [12, 25].

b) Konzept – Programm – erprobt – einführen:

Bundeswirtschaftsminister Wolfgang Clement (SPD) will in dieser Woche das „umfangsreichste Programm zum Bürokratieabbau, das bislang gewagt wurde“ ins Kabinett einbringen. <“> Das Konzept soll – anders als bislang vorgesehen – nicht erst in einzelnen Testregionen erprobt, sondern sofort bundesweit eingeführt werden <“> [17, 92].

c) Konzept – auf den Weg bringen – Programm – Pilotprojekt (laufen):

Das CREDP-Programm zum Ausbau erneubarer Energien und der Energieeffizienz in der Karibischen Gemeinschaft (hat Deutschland unterstützt). <“> Die Fortschritte sind sichtbar: Nationale Energiekonzepte sind etwa in St. Vincent, St. Lucia, Dominica, Grenada, Antigua, St. Kitts/Nevis auf den Weg gebracht. Auf Barbados läuft ein Pilotprojekt zur Energieeffizienz im Hotelgewerbe. <“> [13, 47].

Показовими щодо футуральної перспективи у значенні лексеми *Konzept* є не тільки її семантична рекуренція з лексемами *Projekt*, *Programm*, *Modell*, але й її сполучуваність з дієсловами з футуральним значенням або у формі Futurum та Präsens futuralis: *erproben*, *einführen*, *auf den Weg bringen*, *etw. wird abgeschafft*, *müssen ... werden*, *soll ... sich entscheiden dürfen*, *sich richten*, *werden ... erfasst*, *werden ... belegt*, *will ... abknüpfen usw.*

Отже, проведене на основі зазначеного на початку статті матеріалі дослідження дозволяє зробити такий висновок:

Загальноживані значення лексеми *Konzept* стають відправним пунктом формування термінологічного значення KONZEPT. Формуючись як індивідуальний KONZEPT певна ідея, програма дій, якщо виправдає себе, набуває статусу загальнонаціонального КОНЦЕПТУ, структура якого відкладеться у свідомості нації, та при нагоді буде активізуватись у інших ситуаціях, наприклад при проведенні реформ у інших сферах життя суспільства.

Перспективою подальшого дослідження може стати звернення до матеріалу, який засвідчував би „перемогу“ тої чи іншої моделі. Тоді можна буде сказати: KONZEPT проведення реформи сформувався, дифузна ідея набула статусу КОНЦЕПТУ.

Література

1. Баранов А. Н., Добровольский Д. О. Постулаты когнитивной семантики // МАН. СЛЯ. 1997. – Т. 56. - № 1. – С. 11-21.
2. Воркачѳв С. Г. Концепт как „зонтиковый термин“ // Язык, сознание, коммуникация. Вып. 24. – М.: МГУ, 2003. – С. 5-12.
3. Гаврись В. І. Сталі сполучення слів у сучасній німецькій мові. – Київ: „Радянська школа“, 1971. – 247 с.
4. Жаботинская С. А. Концептуальный анализ: типы фреймов // Вісник Черкаського університету. – Серія Філол. науки. – Черкаси, 1998. – Вип.. 11. – С. 12-25
5. Маслова В. А. Когнитивная лингвистика: Учебное пособие / В. А. Маслова. – Мн.: Тетра Системс, 2004. – 256 с.
6. Москальская О. И. Большой немецко-русский словарь. В 3 т. Т 1 / авт. – сост. Е. И. Лепинг, Н. И. Фимичева, М. Я. Цвиллинг и др.; под общ. рук. О. И. Москальской. – 11-е изд., стереотип. – М.: Рус. яз. – Медиа, 2008. – 760[8] с.
7. Мюллер В. Великий німецько-український словник. – 2-е вид., випр. та доп. – К.: Чумацький Шлях, 2007. – 792 с.

8. Попова З. Д., Стернин И. А. Когнитивная лингвистика. – М.: АСТ: Восток-Запад, 2007. – 314[6] с. – (Лингвистика и межкультурная коммуникация. Золотая серия).
9. Приходько А. М. Концепти і концептосистеми в когнітивно-дискурсивній парадигмі лінгвістики. – Запоріжжя: Прем'єр, 2008. – 332 с.
10. Степанов Ю. С. Константы: Словарь русской культуры. Опыт исследования. – М.: Школа «ЯПК», 2001. – 824 с.
11. Agricola E. Wörter und Wendungen. – Mannheim. Leipzig. Wien. Zürich: Dudenverlag, 1992. – 818 S.
12. Deutschland 6/2002. – S. 20, 25.
13. Deutschland 3/2010. – S. 47.
14. Linke A., Nussbaumer M., Portmann P. R. Studienbuch Linguistik. 4., unver. Auflage. – Tübingen: Max Niemeyer Verlag, 2001. – 472 S.
15. Metzler Lexikon Sprache. – Stuttgart. Weimar: Verlag J. B. Metzler, 2005. – 782 S.
16. Schwarz M. Einführung in die kognitive Linguistik. – Tübingen: Francke, 1992. – 193 S.
17. Der Spiegel 17/2004. – S. 92.
18. Der Spiegel 30/2004. – S. 72–75.
19. Sprachbrockhaus. Deutsches Bildwörterbuch. 8. völlig neubearbeitete u. erweiterte Auflage. – Wiesbaden: F.A. Brockhaus, 1981. – 835 S.
20. Synonymwörterbuch. Sinnverwandte Ausdrücke der deutschen Sprache / Herausgegeben von Herbert Görner und Günter Kempcke. – Leipzig: VEB Bibliographisches Institut, 1980. – 643 S.
21. Ulrich W. Linguistische Grundbegriffe: Wörterbuch. – Berlin. Stuttgart: Gebrüder Bornträger Verlagsbuchhandlung, 2002. – 351 S.
22. Wahrig G. Der kleine Wahrig Wörterbuch der deutschen Sprache. – München: Mosaik, 1982. – 943 S.
23. <http://www.de.wikipedia.org/wiki/konzept>